

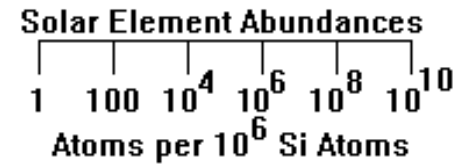
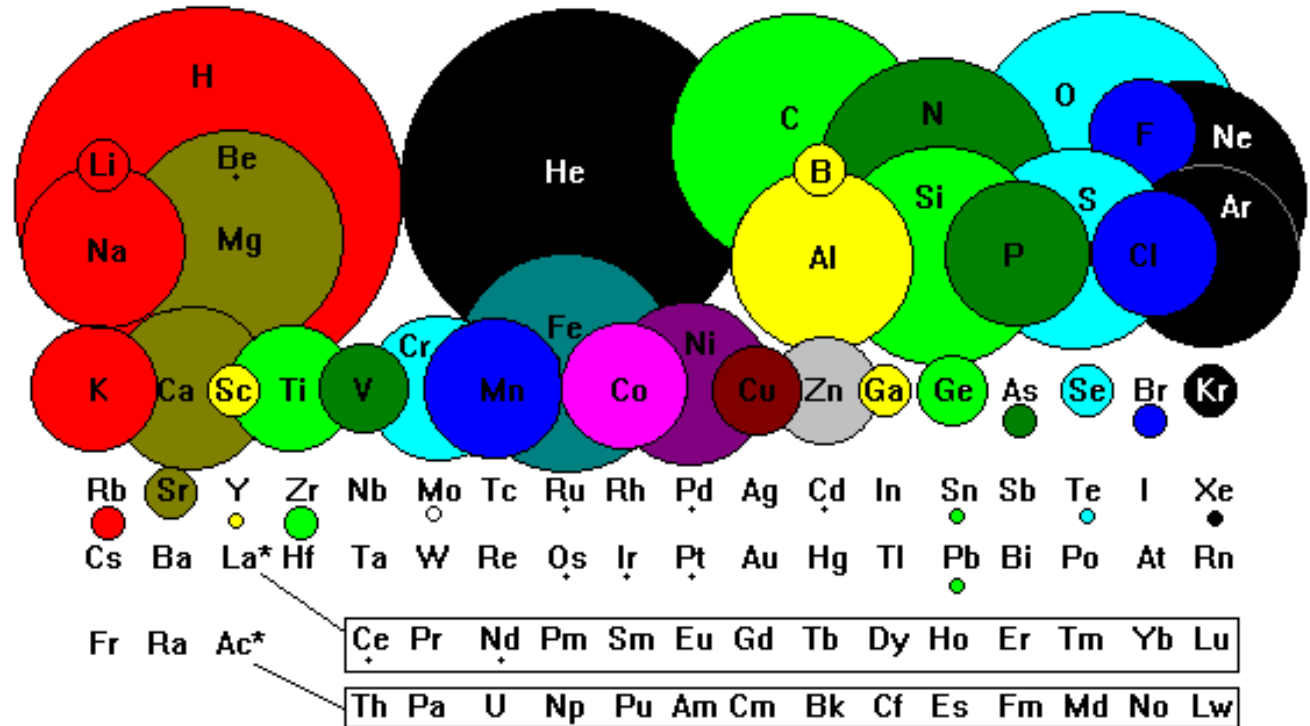
MINERALI

Zapomni si

- Kemične prvine nastajajo v zvezdah.
- Atomi se med seboj povezujejo tako, da si delijo ali izmenjujejo elektrone.
- Minerale klasificiramo po njihovi kemični sestavi.
- Minerale lahko prepoznamo po fizikalnih lastnostih, ki so posledica atomske strukture.
- Silikati so najpomembnejša skupina mineralov.
- Kristale določa njihova simetrija, ki sledi matematičnim pravilom.

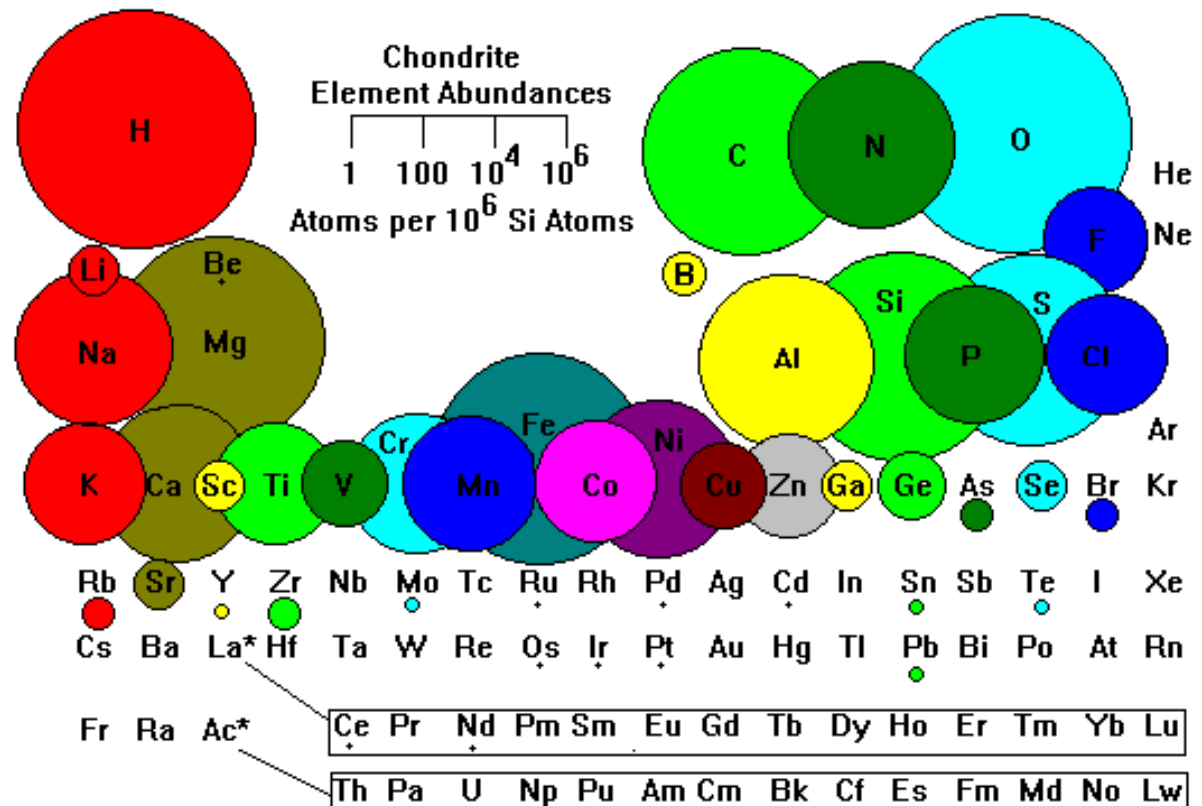
Sestava Sonca

- Prevladujejo lahke prvine.
- Malo je litija, berilija in bora.
- Obilnejše so prvine s sodim atomskim številom.
- Železo po obilnosti odstopa od podobnih prvin.

Iz česa so planeti?

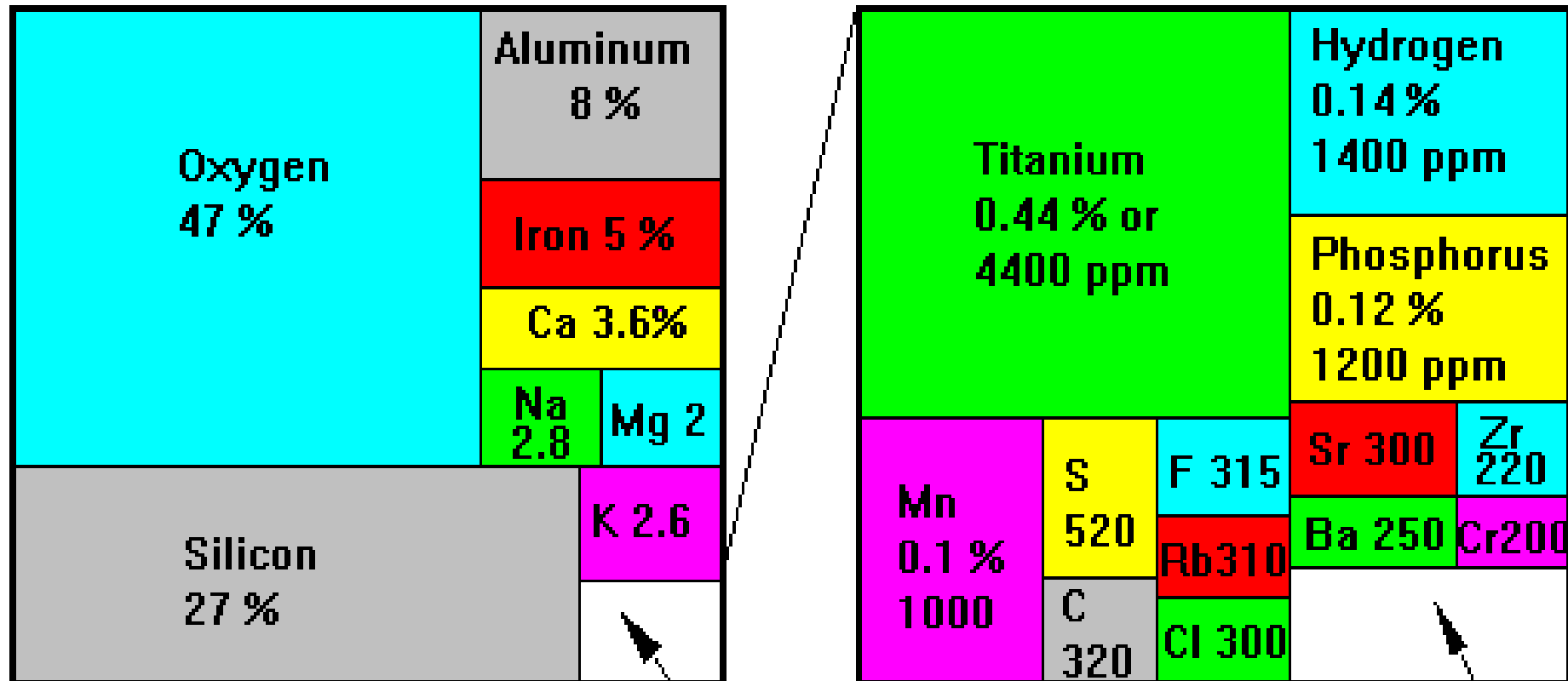
- Iz iste snovi kot Sonce;
- brez prvin, ki so v plinski obliki.
- Tako sestavo najdemo v nekaterih vrstah meteoritov.

Sestava zemljine skorje

Chemistry of Continental Crust by Weight

All other elements
about 1 % or 10,000

About 0.1 % (1000 ppm)
Zn, Cu, Ni, Pb, Mo, Th,

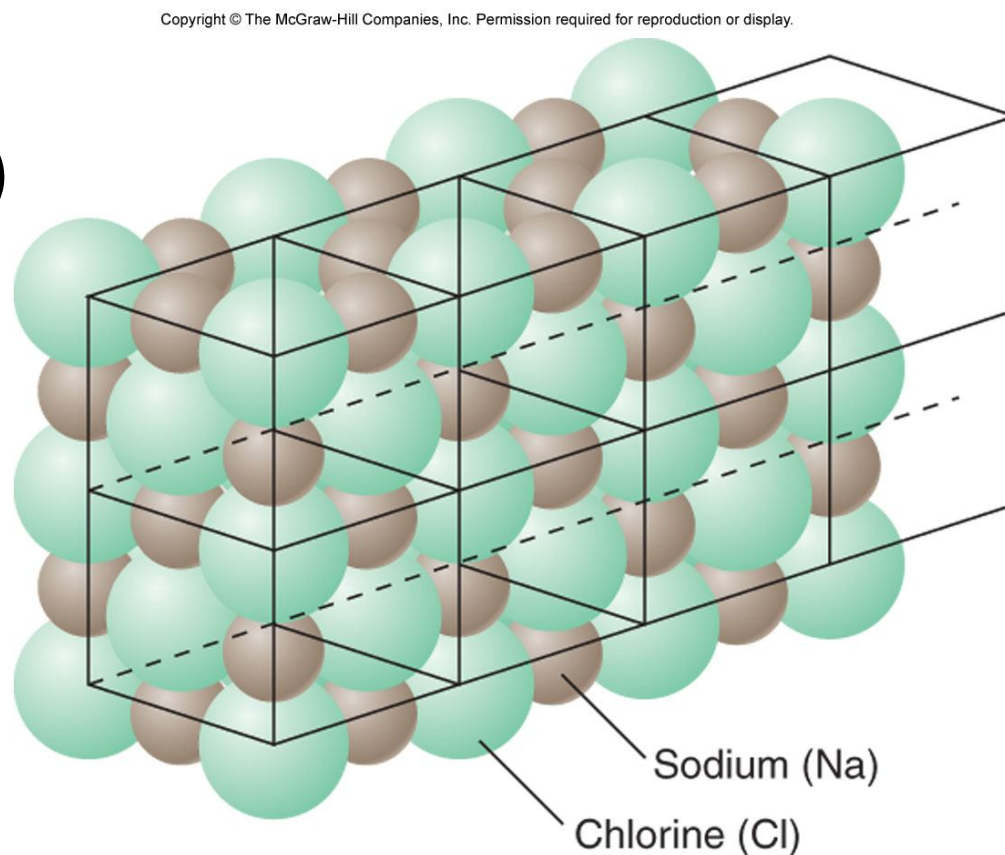
BOX 9.2 ■ TABLE 1

Crustal Abundance of Elements

Element	Symbol	Percentage by Weight	Percentage by Volume	Percentage of Atoms
Oxygen	O	46.6	93.8	60.5
Silicon	Si	27.7	0.9	20.5
Aluminum	Al	8.1	0.8	6.2
Iron	Fe	5.0	0.5	1.9
Calcium	Ca	3.6	1.0	1.9
Sodium	Na	2.8	1.2	2.5
Potassium	K	2.6	1.5	1.8
Magnesium	Mg	2.1	0.3	1.4
All other elements		1.5	—	3.3

Minerali so kemične spojine, ki sestavljajo zemljino skorjo

- Naravni (in umetni).
- Anorganski (izjemoma organski)
- (Približno) stalna kemijska sestava.
- ~ 5000 poznanih.
- 200 običajnih.
- 20 kamnino tvornih.

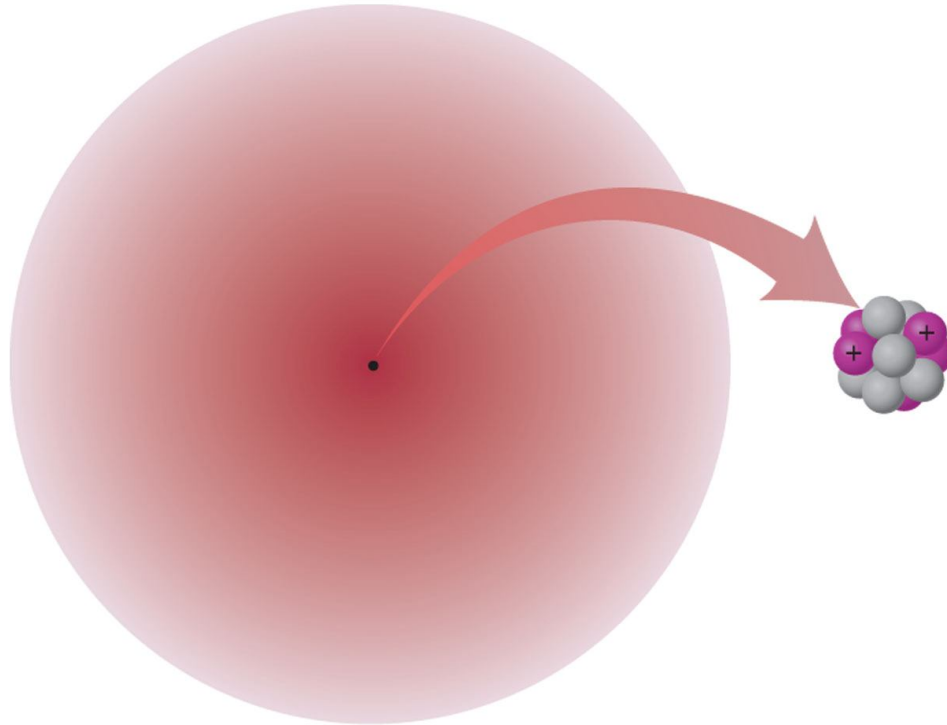

Zgradba atoma

- Kemijsko prvino določa število protonov (+) v jedru (atomsko število).

Copyright © The McGraw-Hill Companies, Inc. Permission required for reproduction or display.

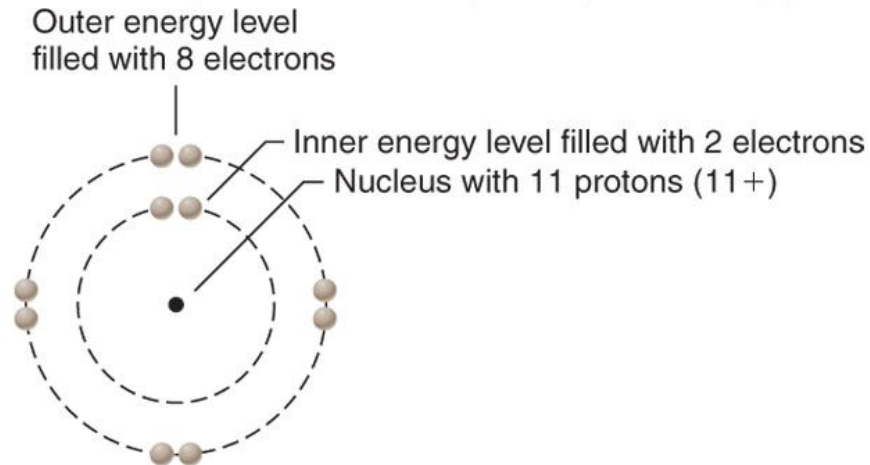
 Protons (8 are present)

 Neutrons (usually 8 are present)

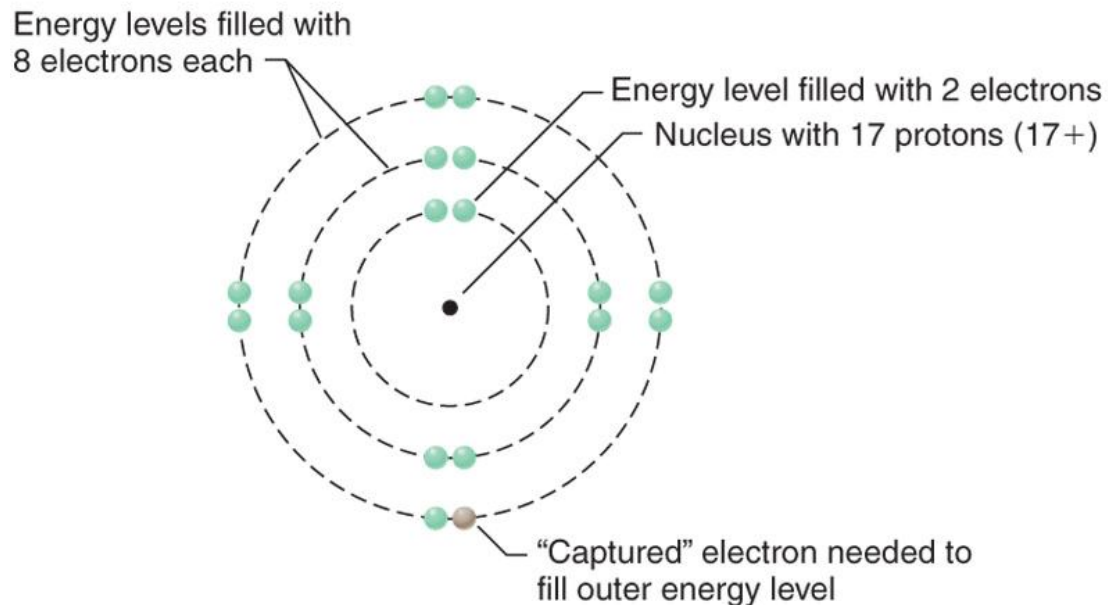
- Nevtroni (0) v jedru prispevajo k masi.
- Elektroni (-) krožijo po orbitalah ali ovojih.
- Atomi so električno nevtralni.

Atomske vezi

Copyright © The McGraw-Hill Companies, Inc. Permission required for reproduction or display.

A Sodium (Na^+)

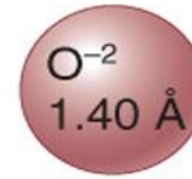

B Chlorine (Cl^-)

- Stabilne so le določene konfiguracije velektronskih ovojih.
- Atomi zato oddajajo ali sprejemajo elektrone in postanejo ioni.

Ioni

Negative ions
(anions)

Positive ions
(cations)

0.78 Å

0.72 Å

0.64 Å

0.26 Å

0.535 Å

1.02 Å

1.00 Å

1.38 Å

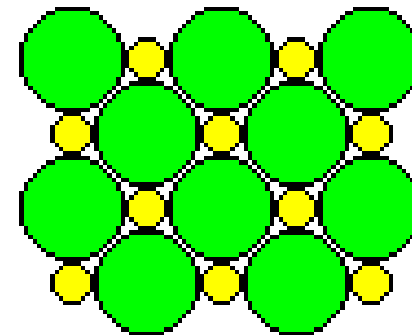
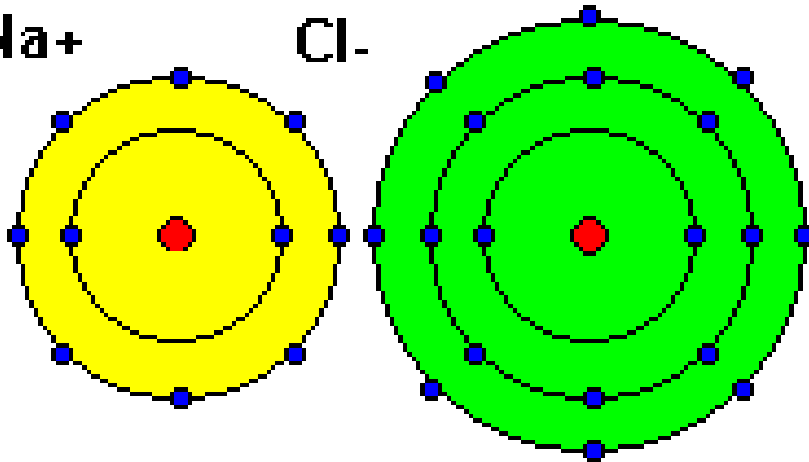
Atomske vezi

- Zadostiti morajo pogoju električne nevtralnosti in stabilnosti elektronskega ovoja.
- Vrste:
  - Ionska (NaCl).
  - Kovalentna (O₂).
  - Kovinska (Cu, Al, Fe).
  - Vodikova (v vodi).

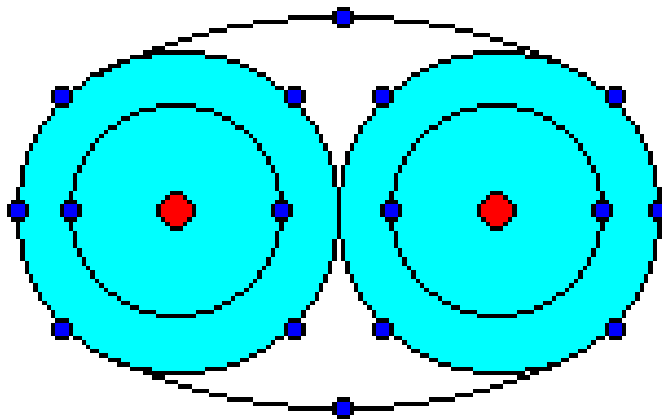
Ionska in kovalentna vez

Na⁺

Cl⁻

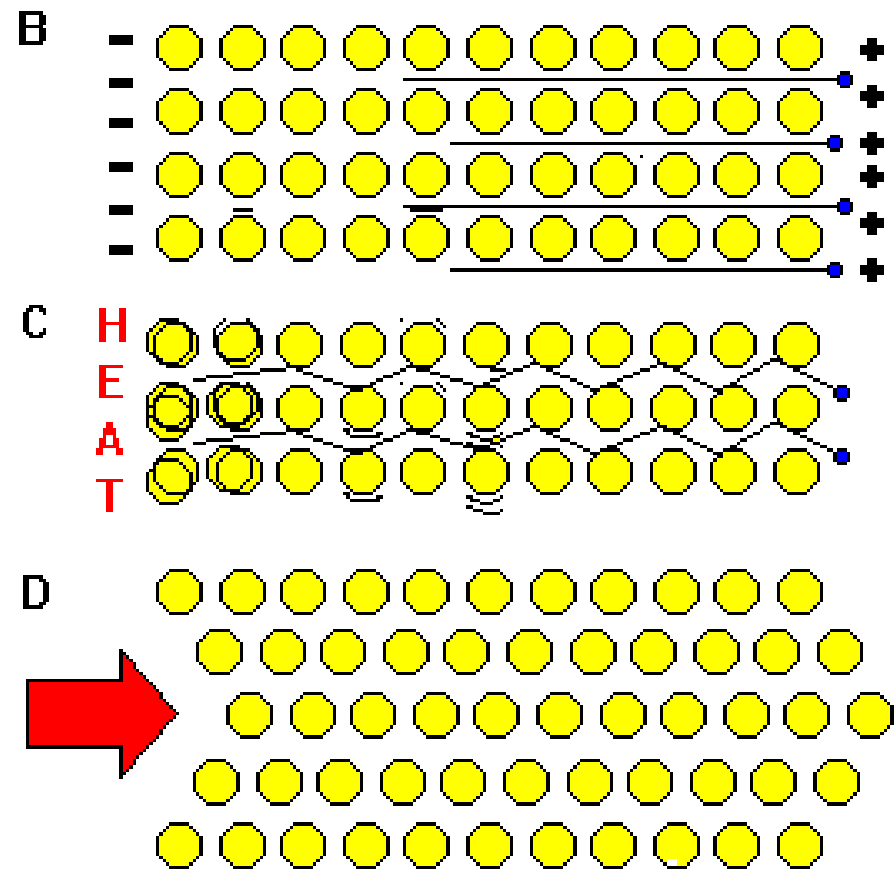
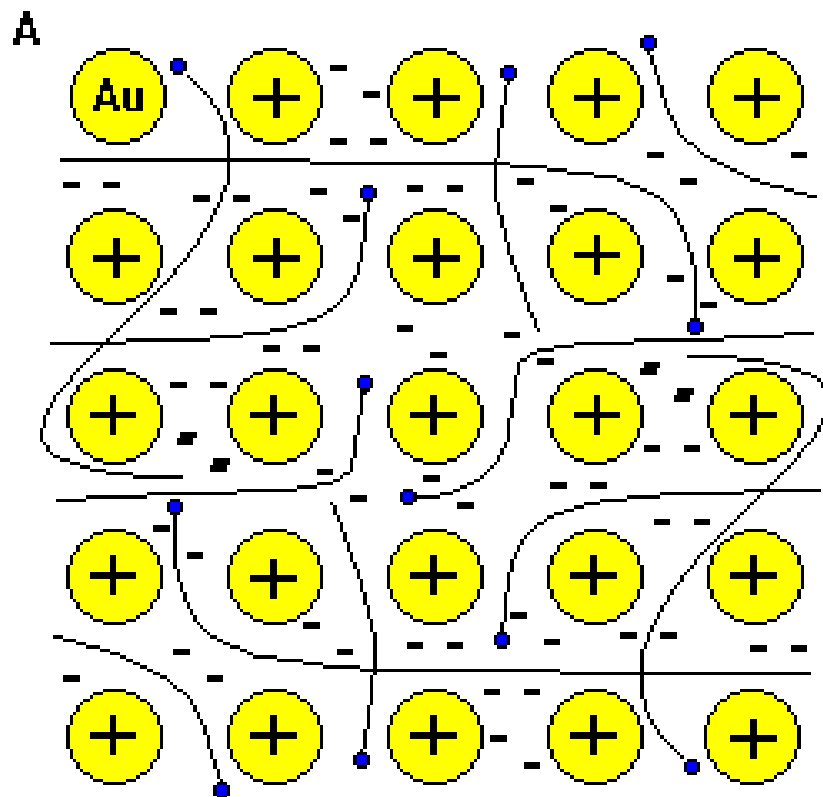

NaCl - Ionic Bonding

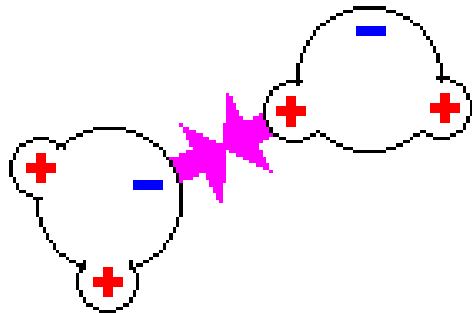
Oxygen-
Covalent Bonding

Kovinska vez

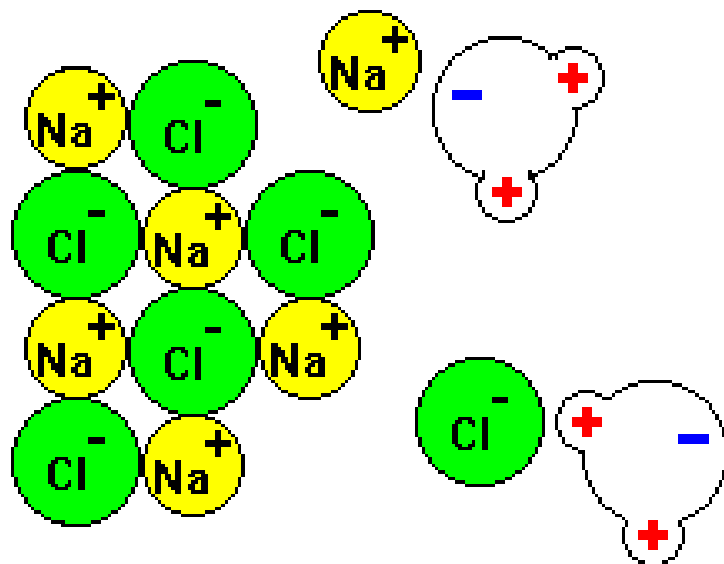

Vodikova vez

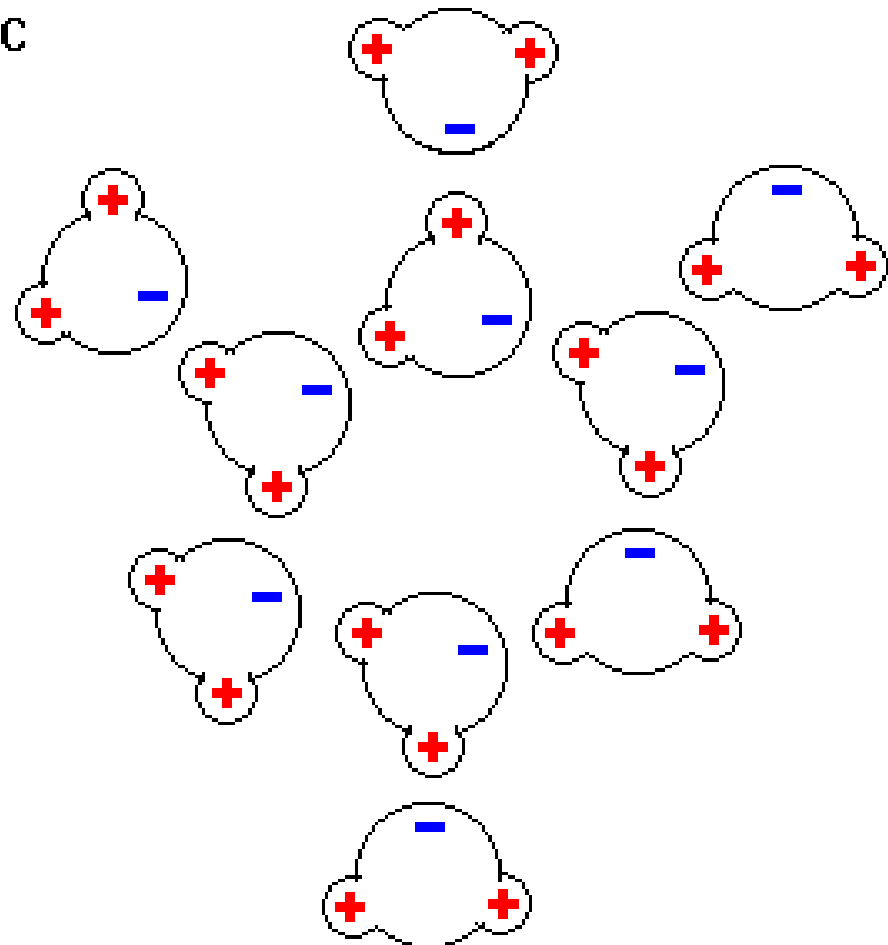
A

B

C

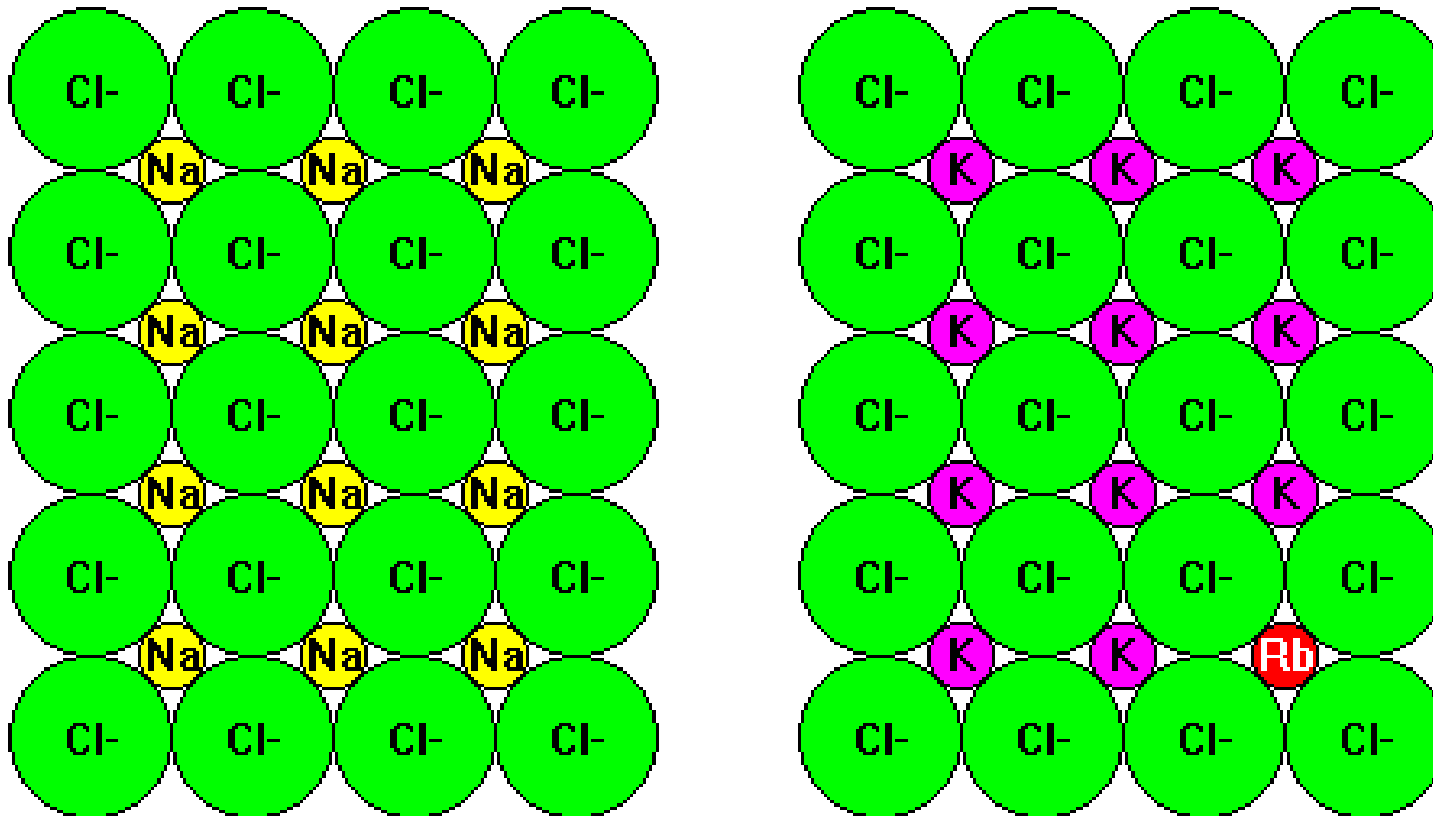
Povzetek

- Ionske vezi držijo skupaj minerale.
- Kovalentne vezi držijo skupaj ljudi in ostale organizme.
- Kovinske vezi držijo skupaj civilizacijo.
- Vodikove vezi dajejo vodi njeno sposobnost zadrževanja toplote in raztapljanja.

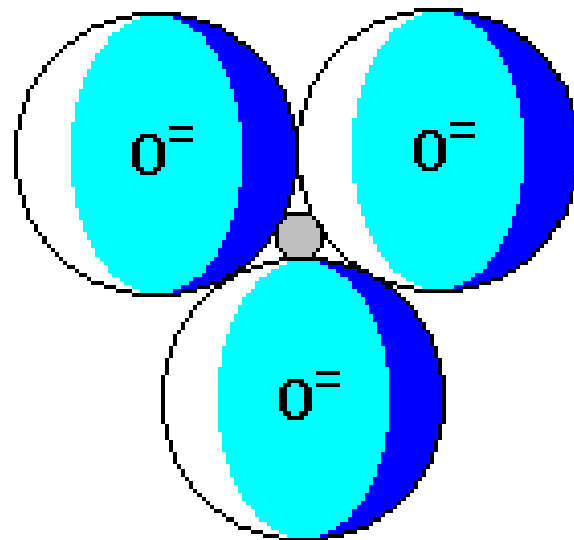
Kristalne rešetke

- Atomi v kristalih gradijo ponavljajoč se vzorec – kristalno rešetko (mrežo).

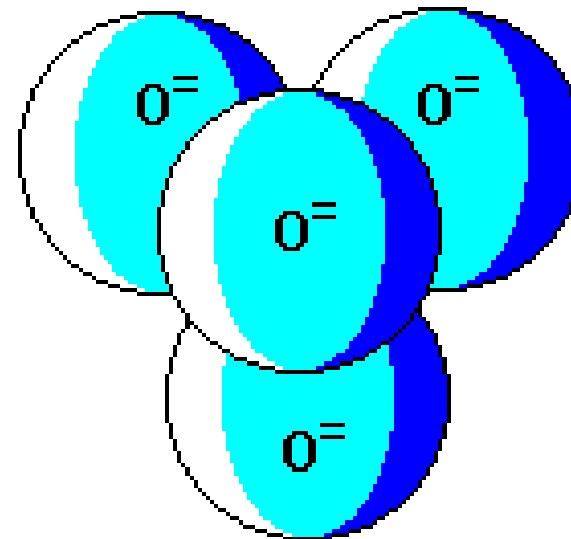

Kompleksni anioni (radikali)

- Veliko mineralov vsebuje skupine atomov, ki se obnašajo kot samostojna enota.

Carbonate CO_3^{-2}

Sulfate SO_4^{-2}

Silicate SiO_4^{-4}

Poimenovanje mineralov

- Barva:
  - glavkonit (grško: glaucos = modro-zelen)
- Druge lastnosti ali uporaba:
  - magnetit
- Sestava:
  - kromit
- Kraji:
  - muskovit (Moskva)
- Ljudje:
  - biotit

Minerale klasificiramo glede na anionski del

- samorodne prvine: grafit
- sulfidi (S^{2-}): pirit
- haloidi (Cl^- , F^-): halit, fluorit
- oksidi in hidroksidi (O^{2-} , OH^-): kremen, goethit
- karbonati (CO_3^{2-}): kalcit
- sulfati (SO_4^{2-}): sadra
- fosfati (PO_4^{3-}): apatit
- silikati (SiO_4^{4-}): plagioklazi

Prepoznavanje mineralov

- **Barva:** zelo spremenljiva, različni vzroki.
- **Trdota:** moč atomskih vezi.
- **Gostota:** masa in razporeditev atomov.
- **Sijaj:** posledica interakcije elektronov in svetlobe.
- **Razkolnost:** ravnine s šibkimi vezmi atomov.
- **Kristalne oblike:** zelo uporabne, a ne za začetnike.
- Ostale značilnosti, specifične za nekatere minerale.

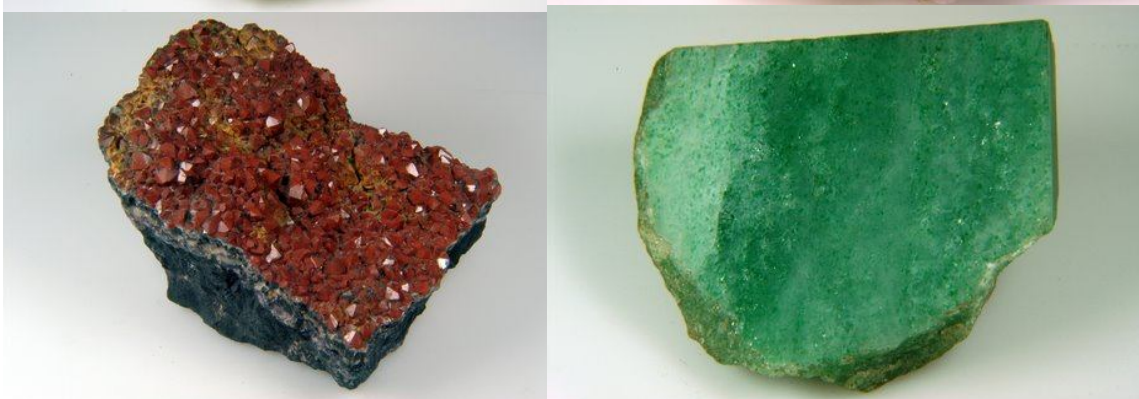
Barva

- Včasih značilna
- Pogosto nezanesljiva.
- Nanjo vplivajo:

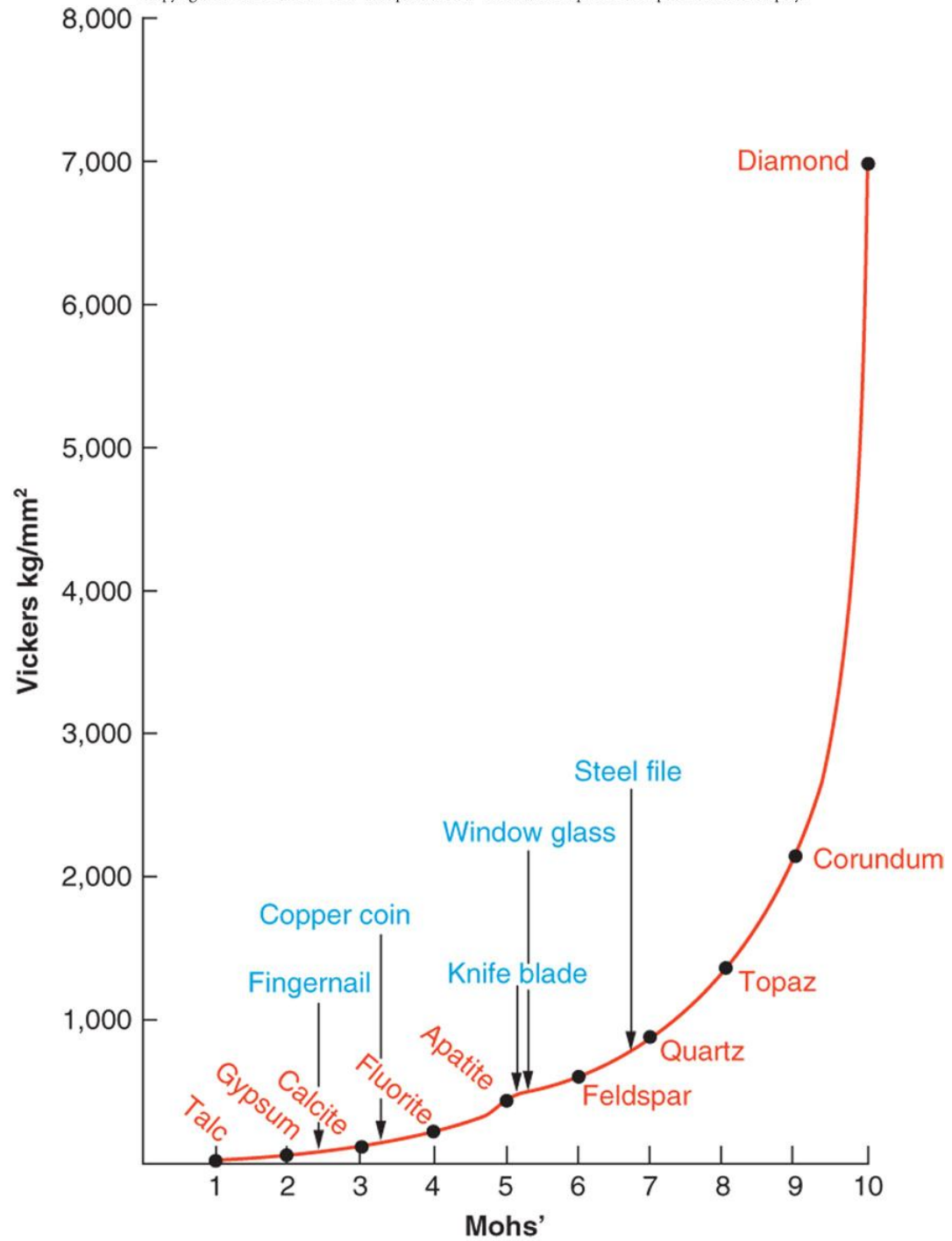

- Kemične nečistoče.
- Površinske prevleke.
- Velikost zrn.
- Preperevanje.

Trdota

- Neposredno povezana z relativno močjo atomskih vezi.
- Odpornost proti vtiskanju (Wickers, Knoop).
- Odpornost proti razenju (Mohs).
- Mohsova trdotna lestica je relativna, pove nam le, ali je en mineral trši od drugega, saj med posameznimi enotami razlika v trdoti ni enaka.

- Mohsova trdotna lestica:

1. Lojevec

2. Sadra

3. Kalcit

4. Fluorit

5. Apatit

6. Ortoklaz

7. Kremen

8. Topaz

9. Korund

10. Diamant

- Trdoto lahko hitro ocenimo, če vemo, da:

- z nohtom razimo minerale s trdoto < 2

- minerali, ki razijo bakrene kovance, imajo trdoto $> 3 \frac{1}{2}$

- z nožem razimo minerale s trdoto $< 5 \frac{1}{2}$

- minerali, ki razijo steklo, imajo trdoto $> 5 \frac{1}{2}$.

Copyright © The McGraw-Hill Companies, Inc. Permission required for reproduction or display.

Photo © Parvinder Sethi

Gostota

- Neposredno povezana z maso in razporeditvijo atomov.
- Običajno zelo zanesljivo, a težje izvedljivo ločevanje.

Gostota - gm/cm³

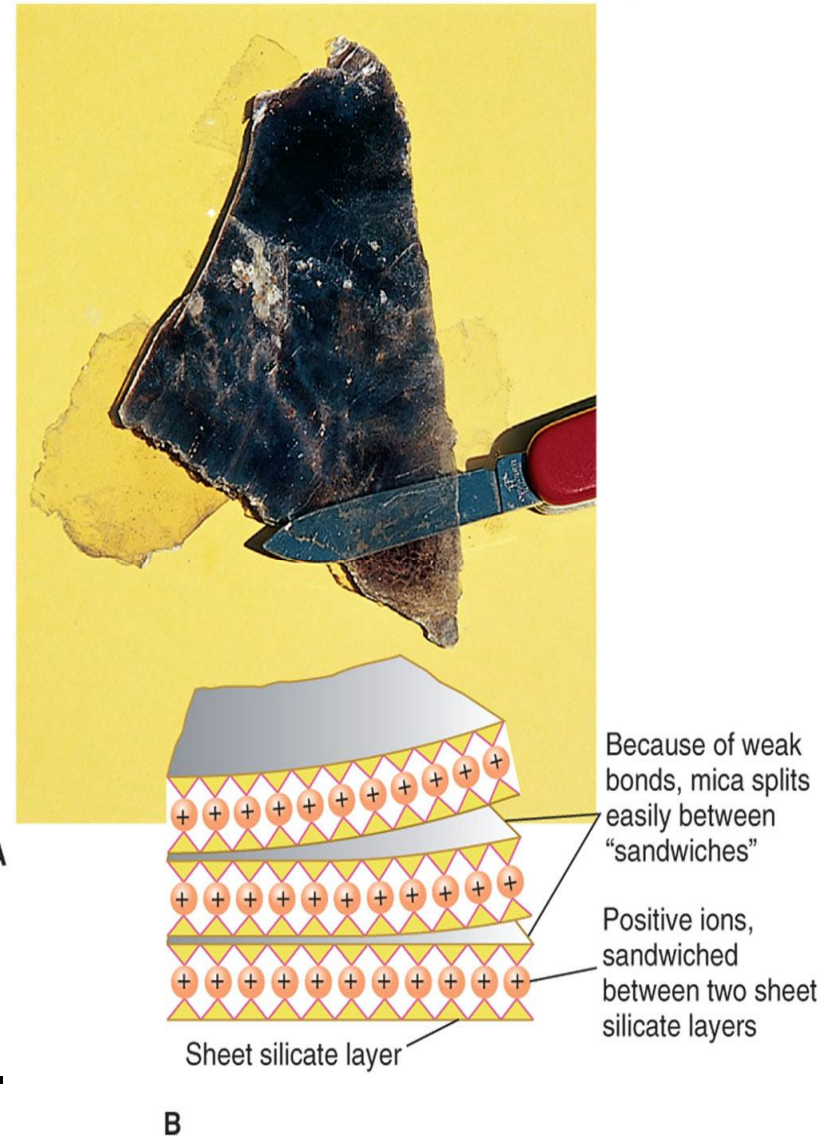
Zrak:	0,001
Les:	0,1-0,9
Led:	0,92
Voda:	1,00
Večina silikatov:	2,6-3,0
Kremen:	2,65
Pirit, hematit, magnetit	5,00
Zlato:	19,3
Platina:	21,4
Iridij (najgostejša snov na Zemlji):	22,4

Sijaj

- Najpombnejše ločevanje je kovinski ali nekovinski.
- Smolnat, voščen, svilen...
- Steklast.

Razkolnost

- Sposobnost ločevanja po ravninah šibkosti med atomi v kristalni strukturi.
- Neposredno povezana z atomsko strukturo.
- Povezana s kristalno obliko.
- Vsaka razkolna ravnina je možna kristalna ravnina.
- Vsaka kristalna ravnina ni razkolna ravnina.
  - Kremen pogosto tvori kristale, a nima razkolnosti.

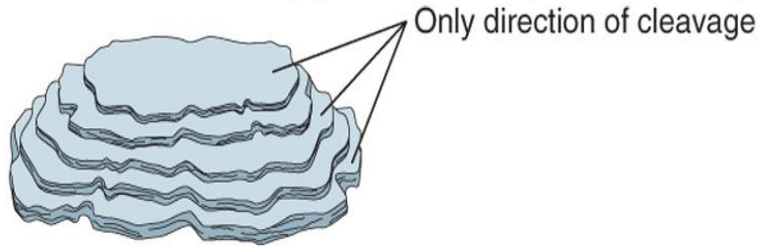

Razkolnost

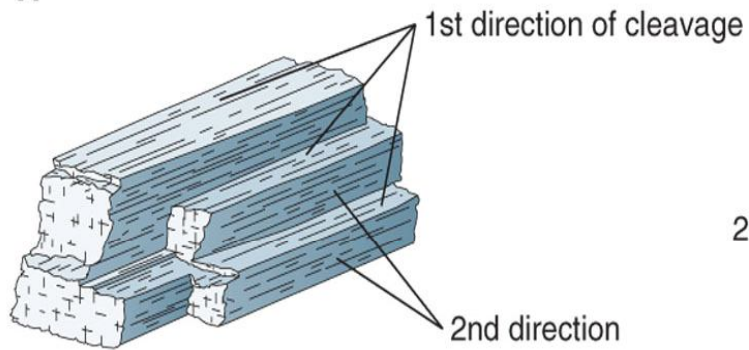
- Minerali so lahko brez razkolnosti (kremen) ali z:
  - zelo popolno (sljude),
  - popolno (kalcit),
  - jasno (glinenci) in
    - nepopolno ali slabo (žveplo) razkolnostjo.
- Razkolnost imajo lahko po eni (sljude) ali več ploskvah (kalcit).
- Koti med razkolnimi ravninami so za mineral značilni.

Razkolnost

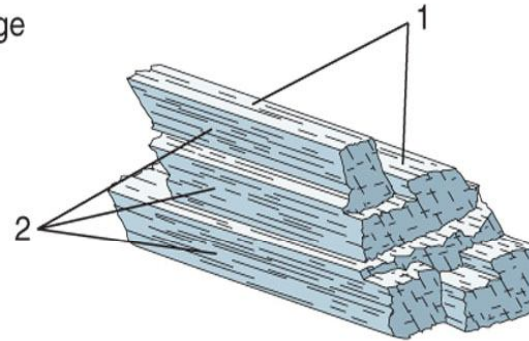
Copyright © The McGraw-Hill Companies, Inc. Permission required for reproduction or display.

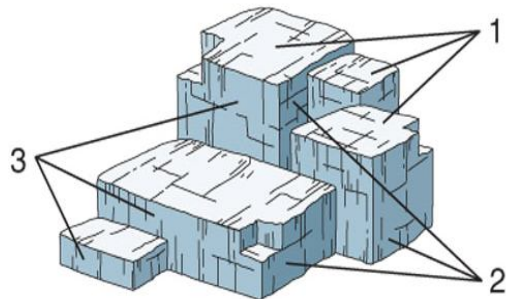
A

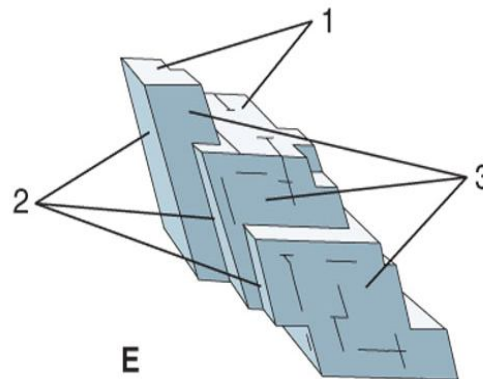
B

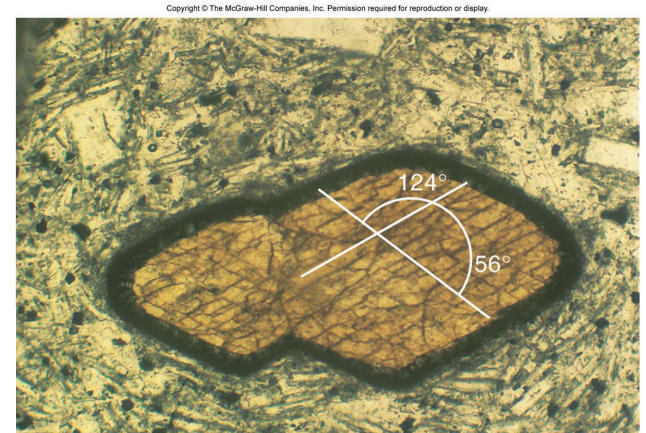
C

D

E

Copyright © The McGraw-Hill Companies, Inc. Permission required for reproduction or display.

Photo by C. C. Plummer

Lom

- Kako se snov lomi, kadar nanjo ne vpliva razkolnost.
- Minerali brez razkolnosti imajo običajno neraven lom.
- Minerali, ki se lomijo po ukrivljeni površini imajo školjkast lom (kremen, granati, steklo).

Kristalna oblika

- Zahteva prakso in srečo.
- Lepe kristalne oblike, vidne s prostim očesom so redke.
- Klasifikacija je včasih težavna.

Copyright © The McGraw-Hill Companies, Inc. Permission required for reproduction or display.

Photo © Parvinder Sethi

Copyright © The McGraw-Hill Companies, Inc. Permission required for reproduction or display.

Photo © Parvinder Sethi

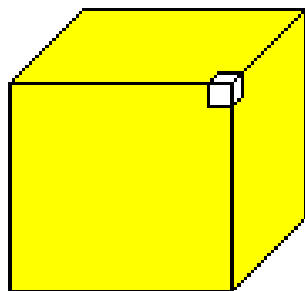
Copyright © The McGraw-Hill Companies, Inc. Permission required for reproduction or display.

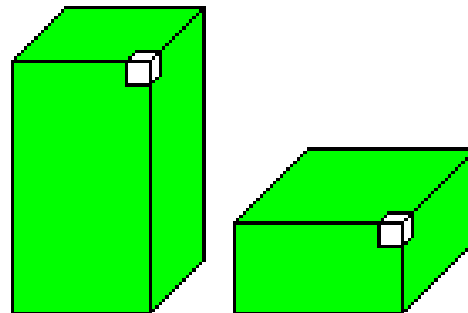
Photo © C.C. Plummer

Kristalna oblika

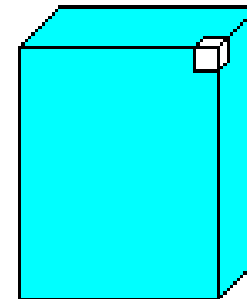
Cubic (Isometric)

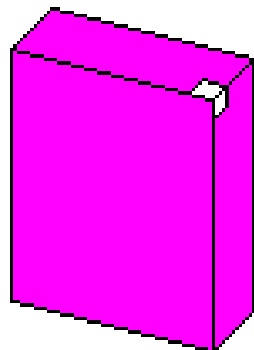
Tetragonal

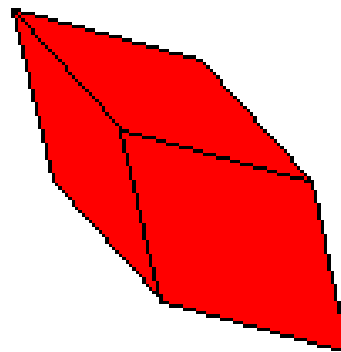
Orthorhombic

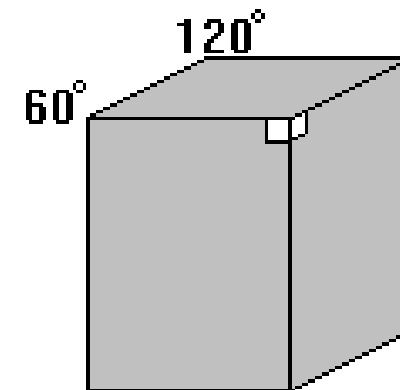
Monoclinic

Triclinic

Hexagonal

Določanje mineralov

Geološko okolje:

- Nekateri minerali se pojavljajo v vseh okoljih: kremen, glinenci, pirit.
- Za magmatsko okolje je značilen olivin.
- Za sedimentno okolje sta značilna kalcit in dolomit.
- Za metamorfno okolje sta značilna granat in disten.

Določanje mineralov

- Posebne lastnosti:
  - Okus, magnetizem,...
- Izkušnje in študij literature:
  - “Najboljši geolog je tisti, ki je videl največ kamnov.”
- Inštrumentalne metode:
  - Kemijska analiza.
  - Rentgenska difrakcija.
  - Mikroskopija v presevni in/ali odsevni polarizirani svetlobi.

Samorodne prvine

- žveplo S
- baker Cu
- zlato Au
- srebro Ag
- diamant C
- grafit C

Sulfidi

- Gosti, pogosto kovinski, večina rudnih mineralov.
  - pirit FeS_2
  - halkopirit CuFeS_2
  - galenit PbS
  - sfalerit ZnS_2

Haloidi

- Običajno mehki, pogosto topni.
  - halit NaCl
  - fluorit CaF_2

Oksidi in hidroksidi

- Zelo različni. Nekateri kamnino tvorni, nekateri produkti preperevanja, nekateri rudni minerali, dragi in poldragi kamni.
  - kremen SiO_2 (po nekaterih klasifikacijah silikat)
  - hematit Fe_2O_3
  - limonit – mešanica Fe oksidov in hidroksidov
  - boksit – mešanica Al hidroksidov $\text{Al}(\text{OH})_3$
  - korund Al_2O_3 (rubin, safir)

Karbonati

- Zaradi izhajanja CO_2 ob stiku z vročo in/ali koncentrirano HCl zašumijo. Nekateri (kalcit) reagirajo že s hladno 10% HCl .
  - kalcit CaCO_3
  - dolomit $\text{CaMg}(\text{CO}_3)_2$

Sulfati

- Mehki, svetlih barv.
  - sadra CaSO_4
  - barit BaSO_4

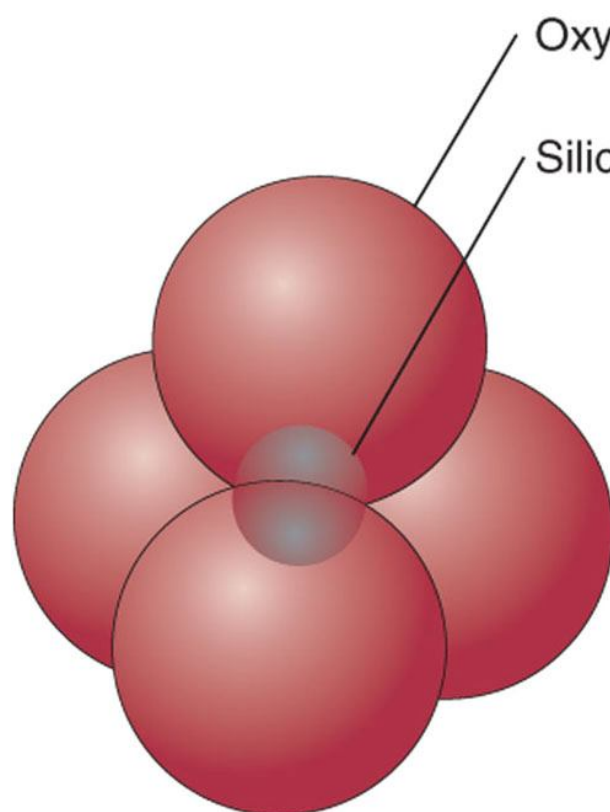
Fosfati

- Svetli, nekateri v rudiščih, nekateri v kosteh.
  - apatitova skupina $\text{Ca}_5(\text{PO}_4)_3\text{X}$ $\text{X} = \text{Cl}, \text{F}, \text{OH}$

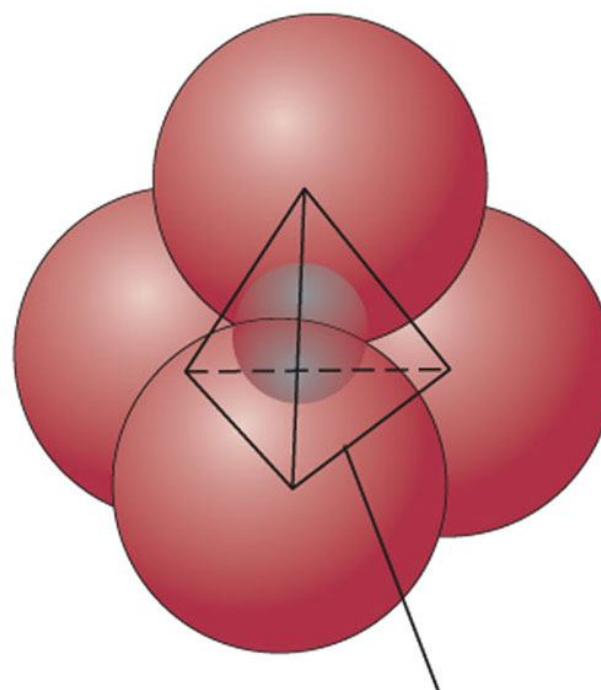
Silikati

- Najpogostejši minerali.
  - Si + O = 75% Zemljine skorje.
  - > 95% vseh kamnin (vključno s kremenom).

Copyright © The McGraw-Hill Companies, Inc. Permission required for reproduction or display.

A Arrangement of atoms in silicon-oxygen tetrahedron

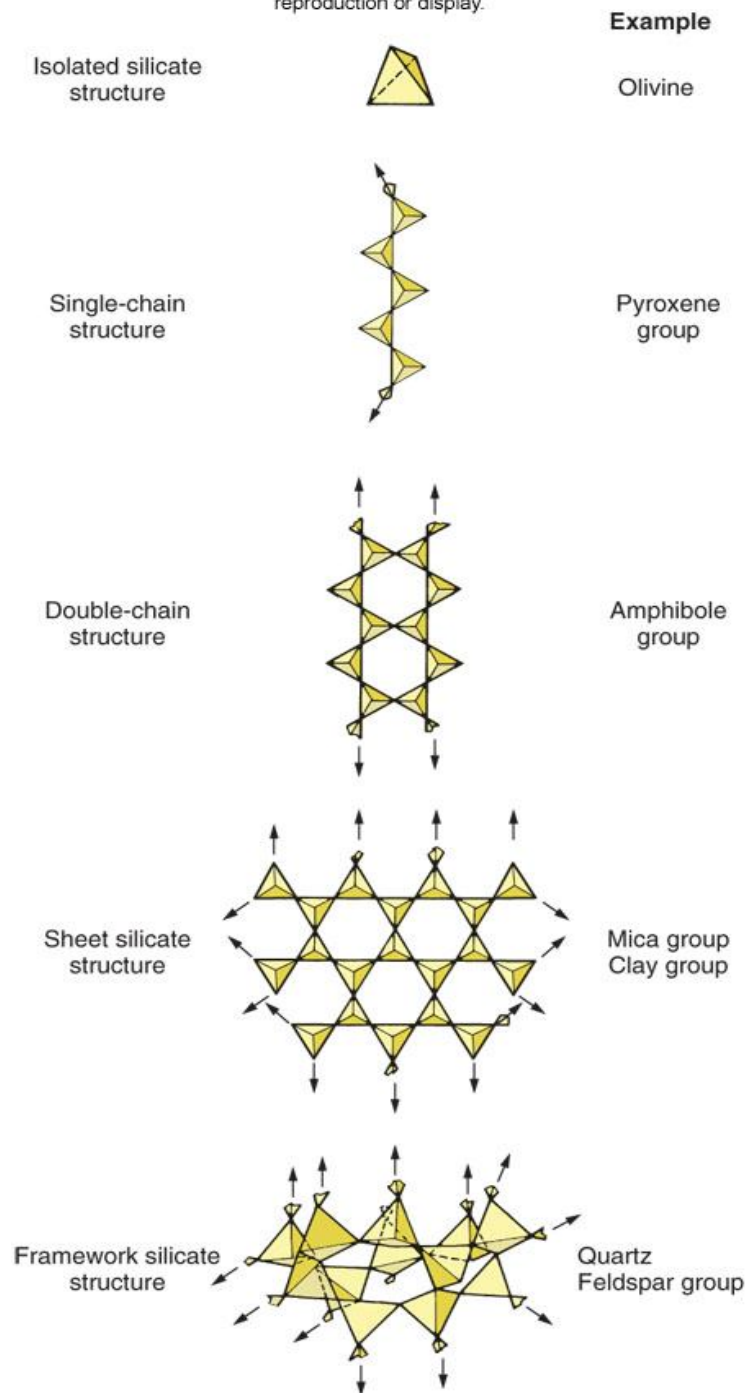
B Diagrammatic representation of a silicon-oxygen tetrahedron

- Osnovni gradnik je SiO_4^{4-} tetraeder, kjer je osrednji Si^{4+} obdan s štirimi O^{2-} .

Silikati

- Glede na to kako se silicijevi tetraedri povezujejo med seboj ločimo:
  - otočne ali nezo-
  - skupinske ali soro-
  - nitaste ali ino-
  - obročaste ali ciklo-
  - lističaste ali filo-
  - ogrodne (palične) ali tektosilikate.

Copyright © The McGraw-Hill Companies, Inc. Permission required for reproduction or display.

Nezoslikati

- En sam tetraeder.

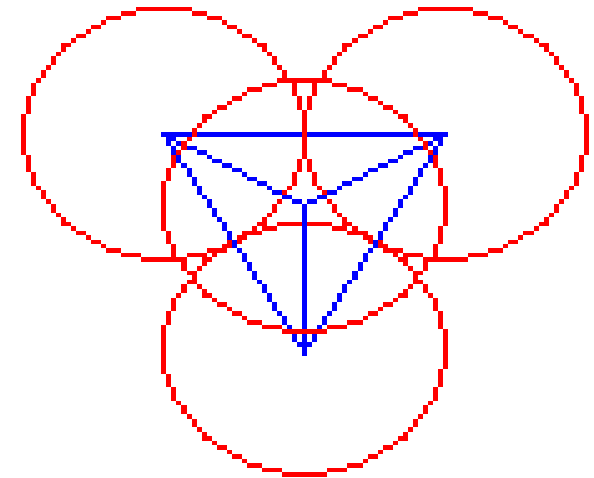
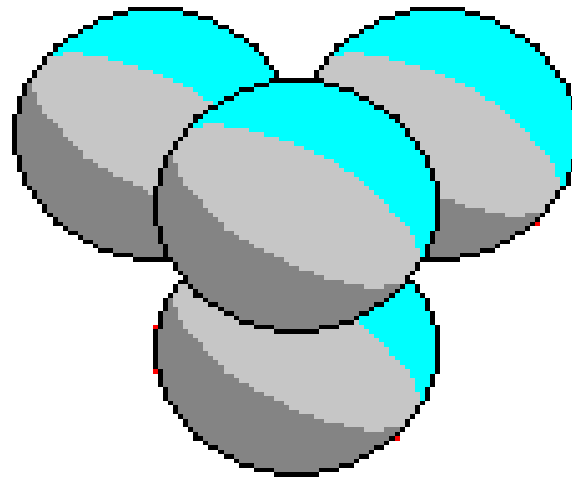
- Olivin $X\text{SiO}_4$

$X = \text{Mg, Fe}$

- Granat $A_3B_2(\text{SiO}_4)_3$

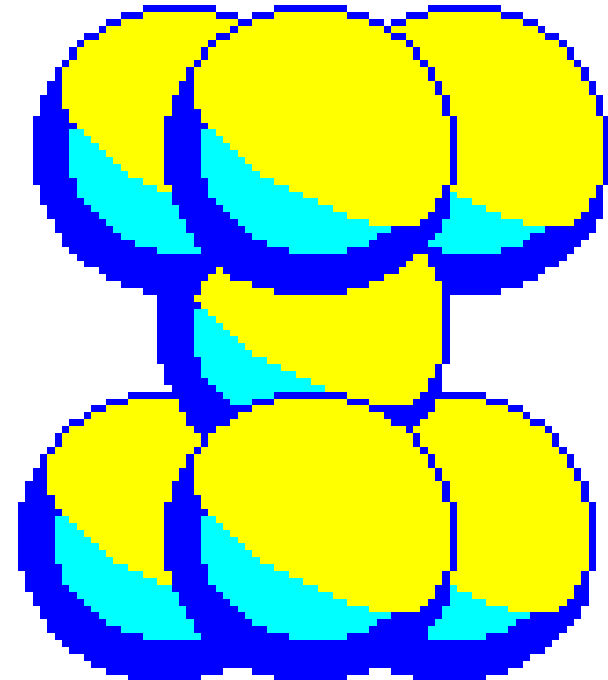
$A = \text{Ca, Fe, ...}$ $B = \text{Al, Cr, ...}$

- Disten ali kianit $\text{Al}_2[\text{O}|\text{SiO}_4]$

Sorosilikati

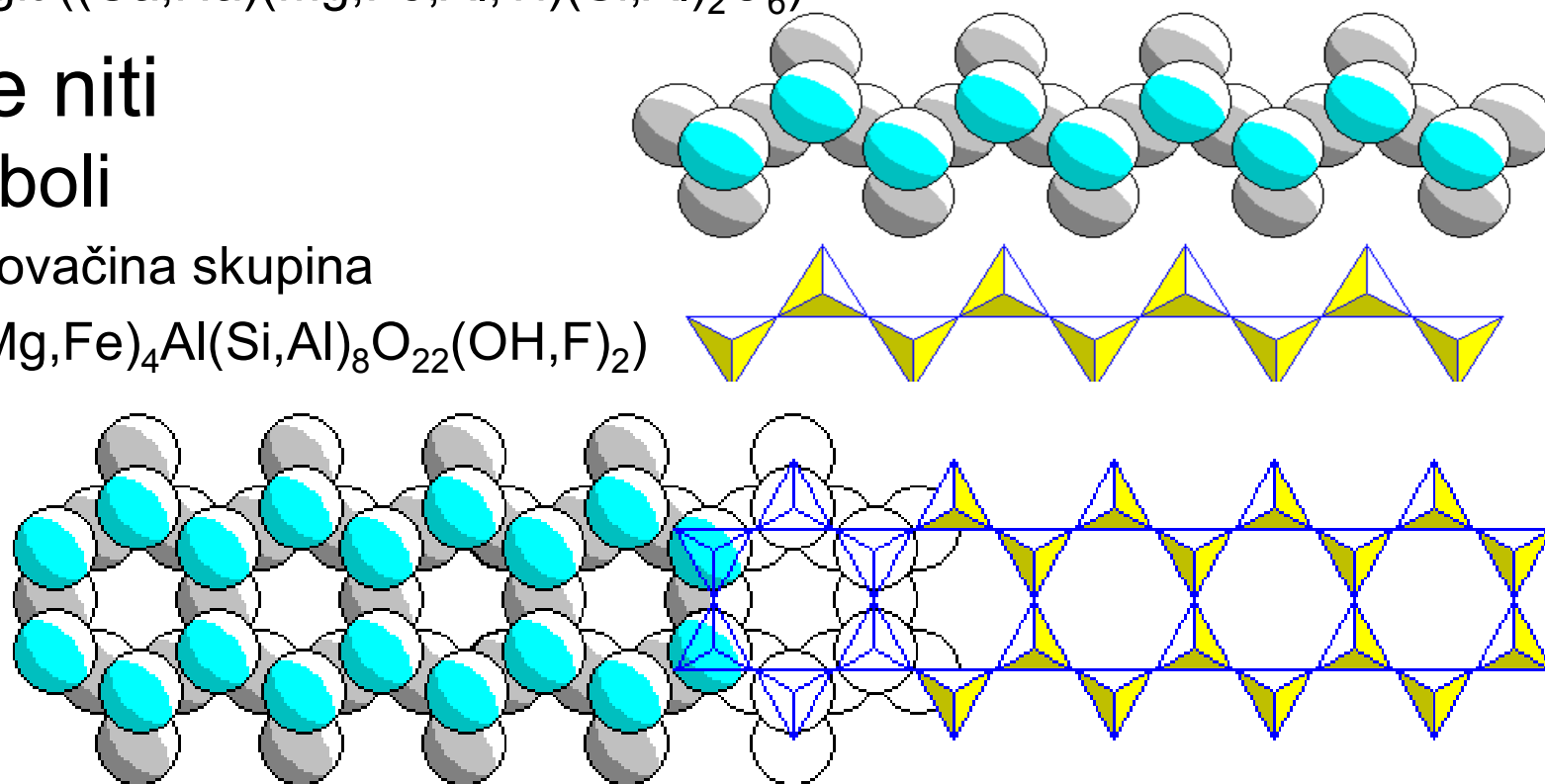
- Dva tetraedra povezuje en kation.
  - epidot $A_2M_3[ZO_4|Z_2O_7]O(OH)$
A – Ca, Ce, La, Y, Th, Fe^{2+} , Mn^{2+} , Pb, Sr
M – Al, Fe^{3+} , Mn^{3+} , Fe^{2+} , Mn^{2+} , Ti, V^{3+} , Mg
Z – Si, Be

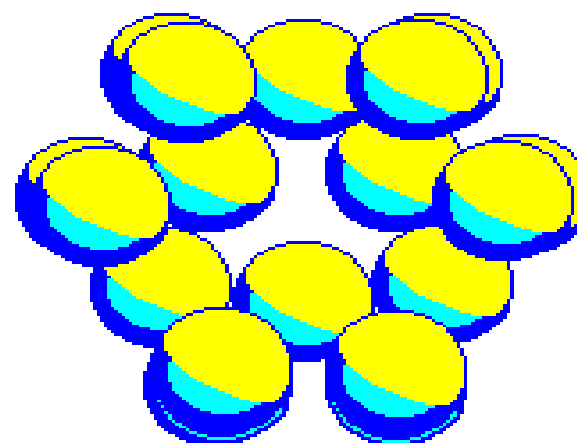
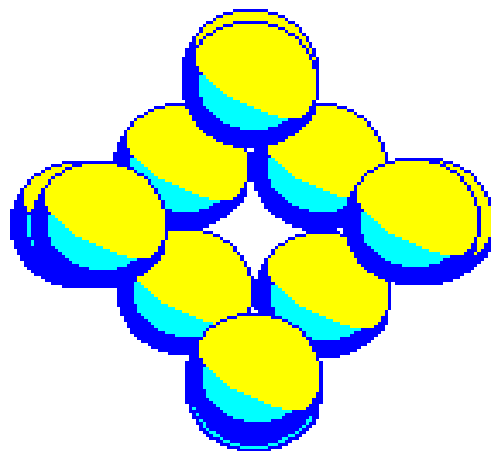
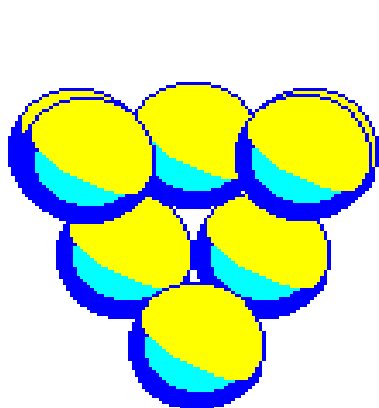
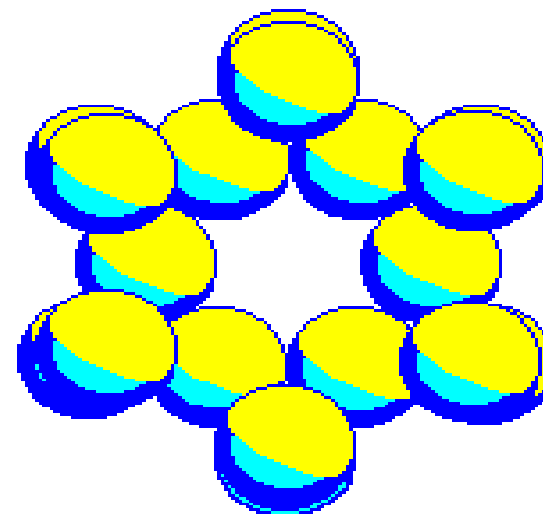
Inosilikati

- Tetraedri se preko kationov povezujejo v:
- Enojni niti
  - pirokseni
    - avgit $((\text{Ca},\text{Na})(\text{Mg},\text{Fe},\text{Al},\text{Ti})(\text{Si},\text{Al})_2\text{O}_6)$
- Dvojne niti
  - Amfiboli
    - rogovačina skupina
 $(\text{Ca}(\text{Mg},\text{Fe})_4\text{Al}(\text{Si},\text{Al})_8\text{O}_{22}(\text{OH},\text{F})_2)$

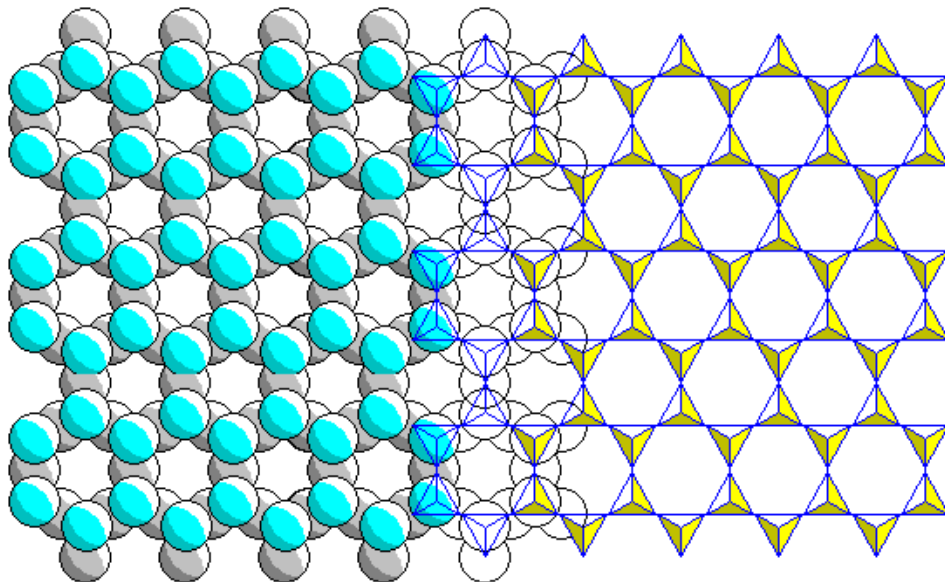
Ciklosilikati

- Tetraedri se povezujejo v obroč.
  - beril (smaragd) $\text{Be}_3\text{Al}_2\text{Si}_6\text{O}_{18}$
  - turmalinova skupina
 $\text{XY}_3\text{Z}_6[(\text{BO}_3)_3\text{Si}_6\text{O}_{18}(\text{OH})_4]$
X – Ca, K, Na, □
Y – Al, Fe^{3+} , Fe^{2+} , Mn^{2+} , Li, Mg
Z - Al, Fe^{3+} , V^{3+} , Ti^{3+} , Cr^{3+}

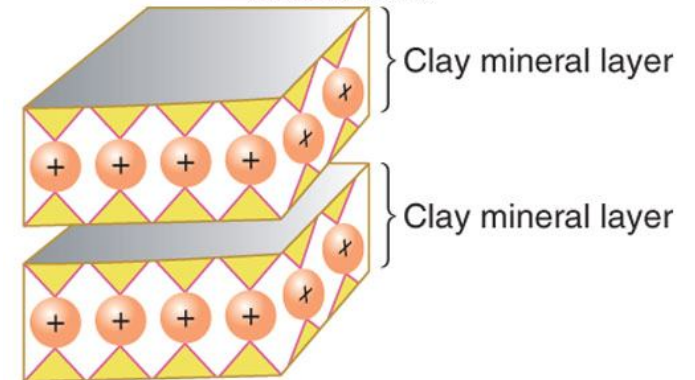

Filosilikati

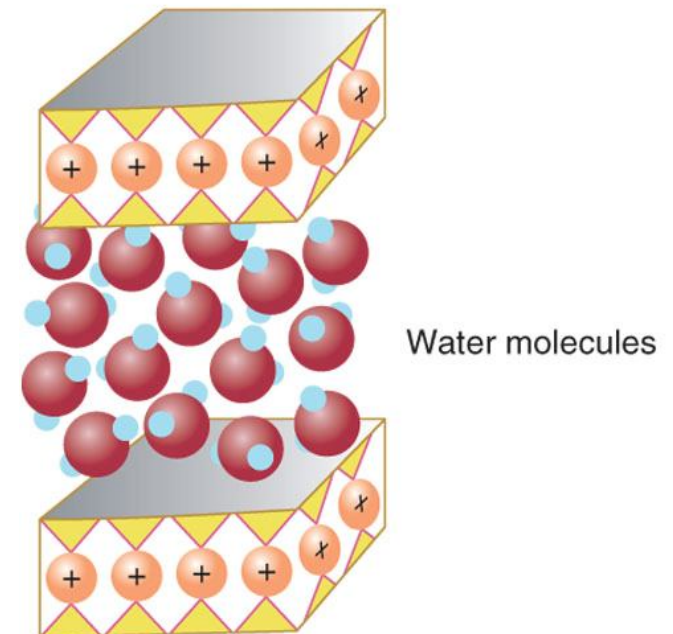
- Tetraedri se povezujejo v lističe oz. plasti.
- Tetraederske plasti Si_2O_5 se menjavajo z oktaederskimi plastmi $\text{Mg}(\text{OH})_2$ ali $\text{Al}(\text{OH})_3$.
- Nevtralnost strukture je dosežena z vezavo kationov ali vode med pakete.

Copyright © The McGraw-Hill Companies, Inc. Permission required for reproduction or display.

A Dry clay mineral

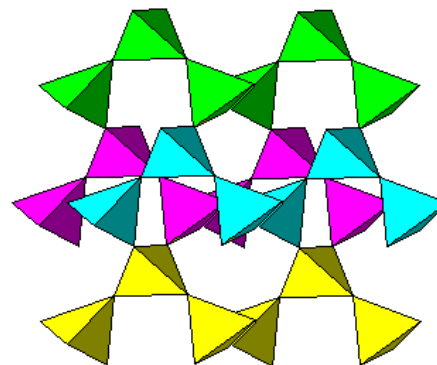
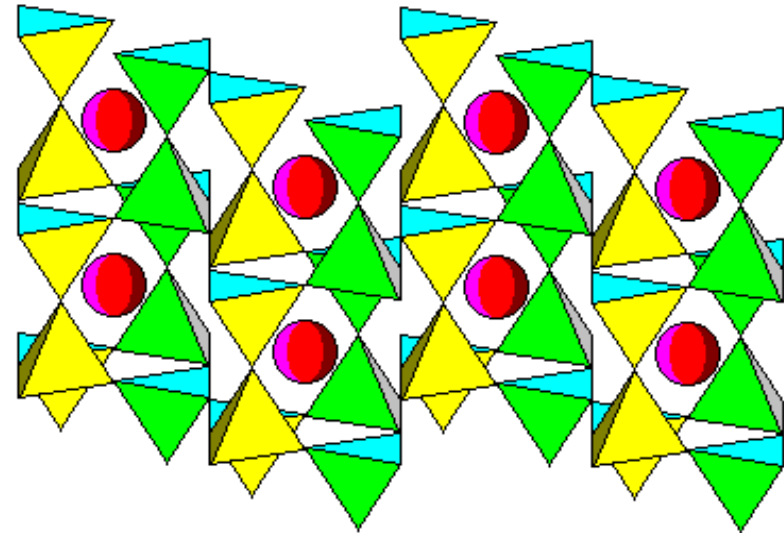
B Expansion due to adsorption of water

Filosilikati

- sljude
  - biotit $\text{KFe}_3^{2+}[\text{AlSi}_3\text{O}_{10}](\text{OH})_2$
  - muskovit $\text{KAl}_2[\text{AlSi}_3\text{O}_{10}](\text{OH})_2$
- glineni minerali
  - kaolinit $\text{Al}_2[\text{Si}_2\text{O}_5](\text{OH})_4$
  - illit $\text{K}_{0,65} \text{Al}_2 \square \text{Al}_{0,65} \text{Si}_{3,35} \text{O}_{10}](\text{OH})_2$
  - montmorillonit $(\text{Al}_{2-y}\text{Mg}_y)[(\text{Al}_x\text{Si}_{4-x}\text{O}_{10}](\text{OH})_2\text{X}^+_{x+y}\cdot n\text{H}_2\text{O}$
 $y > x; 0,6 \geq x + y > 0,2$
  - klorit $(\text{Mg}_5\text{Al}) [\text{AlSi}_3\text{O}_{10}](\text{OH})_8$
- lojevec $\text{Mg}_3[\text{Si}_4\text{O}_{10}](\text{OH})_2$
- serpentinitova skupina $\text{Mg}_3\text{Si}_2\text{O}_5(\text{OH})_4$

Tektosilikati

- Tetraedri se v vseh treh smereh prostora povezujejo v ogrodno strukturo ali paličje.
- glinenci
  - K-glinenci KAlSi_3O_8
    - ortoklaz, sanidin, mikroklin
  - plagioklazi (trdna raztopina albita $\text{NaAlSi}_3\text{O}_8$ in anortita $\text{CaAl}_2\text{Si}_2\text{O}_8$)
    - kisli ($\text{Na} > \text{Ca}$)
    - srednji ($\text{Na} = \text{Ca}$)
    - bazični ($\text{Na} > \text{Ca}$)
- (kremen) SiO_2

Minerali Zemljine skorje

TABLE 9.1 Minerals of the Earth's Crust

Name	Chemical Composition	Type of Silicate Structure or Chemical Group
The most common rock-forming minerals (These make up more than 90% of the Earth's crust.)		
<i>Feldspar Group</i>		
Plagioclase	Ca Al ₂ Si ₂ O ₈ Na Al Si ₃ O ₈	Framework silicate
Potassium feldspar (orthoclase, microcline)	K Al Si ₃ O ₈	Framework silicate
<i>Pyroxene Group</i> (augite most common)	(Ca, Na)(Mg, Fe) (Si, Al) ₂ O ₆	Single-chain silicate
<i>Amphibole Group</i> (hornblende most common)	Complex Fe, Mg, Al silicate hydroxide	Double-chain silicate
<i>Quartz</i>	SiO ₂	Framework silicate
<i>Mica Group</i>		
Muscovite	K Al ₃ Si ₃ O ₁₀ (OH) ₂	Sheet silicate
Biotite	K (Mg, Fe) ₃ Al Si ₃ O ₁₀ (OH) ₂	Sheet silicate
Other common rock-forming minerals		
<i>Silicates</i>		
Olivine	(Mg, Fe) ₂ Si O ₄	Isolated silicate
Garnet group	Complex silicates	Isolated silicate
Clay minerals group	Complex Al silicate hydroxides	Sheet silicate
<i>Nonsilicates</i>		
Calcite	CaCO ₃	Carbonate
Dolomite	CaMg (CO ₃) ₂	Carbonate
Gypsum	CaSO ₄ · 2H ₂ O	Sulfate
Much less common minerals of commercial value		
Halite	NaCl	Chloride
Diamond	C	Native element
Gold	Au (gold)	Native element
Hematite	Fe ₂ O ₃	Oxide
Magnetite	Fe ₃ O ₄	Oxide
Chalcopyrite	CuFeS ₂	Sulfide
Sphalerite	ZnS	Sulfide
Galena	PbS	Sulfide

Bistveni, značilni in akcesorni minerali

- Bistveni minerali so tisti, ki jih kamnina mora vsebovati, da ustreza svojemu imenu. Ponavadi jih je v kamnini največ. So osnova mineraloške (terenske) klasifikacije kamnin.
- Značilni minerali so prisotni v manjši količini in ne vplivajo na ime kamnine. K imenu kamnine jih lahko dodamo kot pridevnik. Včasih pomagajo pri določanju pogojev nastanka kamnine.
- Akcesorni minerali so v kamninah zastopani le v nekaj odstotkih in nimajo vpliva na poimenovanje in klasificiranje kamnin.

Zapomni si

- Kemične prvine nastajajo v zvezdah.
- Atomi se med seboj povezujejo tako, da si delijo ali izmenjujejo elektrone.
- Minerale klasificiramo po njihovi kemični sestavi.
- Minerale lahko prepoznamo po fizikalnih lastnostih, ki so posledica atomske strukture.
- Silikati so najpomembnejša skupina mineralov.
- Kristale določa njihova simetrija, ki sledi matematičnim pravilom.